

Pravno uređenje nametljivog ponašanja u hrvatskom i stranom zakonodavstvu

UDK: 343.436(497.5):340.5

Sažetak

Autorica rada analizira pravno uređenje kaznenog djela nametljivog ponašanja u hrvatskom i stranim zakonodavstvima. Nametljivo ponašanje uvedeno je 2013. u Kaznenom zakonu u Glavi „Kaznena djela protiv osobne slobode“. Iako je relativno novo kazneno djelo, hrvatska je sudska praksa uspjela izgraditi neka stajališta koja se tiču trajanja uhođenja i uznemiravanja, ustrajnosti počinitelja te pretrpljenog straha žrtve. Sjedinjene Američke države pionir su kriminalizacije *stalkinga*, a na području Europe to je Ujedinjeno Kraljevstvo. U radu je obrađeno i njemačko te talijansko rješenje. Sva uređenja pokazuju određene sličnosti u definiraju kaznenog djela, a razlike se najviše odnose na raspon kazne, odnos s ostalim srodnim kaznenim djelima te standarde koje je razvila sudska praksa. Zbog svoje prirode i dostupnosti interneta, *cyberstalking* predstavlja veliki izazov modernim zakonodavstvima pa će države morati ojačati međunarodnu suradnju kako bi spriječile da *cyberstalking* eskalira u teška kaznena djela s međunarodnim obilježjem.

Ključne riječi: nametljivo ponašanje, kazneno pravo, pravno uređenje, cyberstalking, osobna sloboda

1. Uvod

Razni oblici ograničavanja i oduzimanja osobne slobode poznati su kroz povijest, no u vremenu visoke dostupnosti društvenih mreža, medija i interneta, mijenjaju se načini počinjenja tih kažnjivih djela. Suvremena zakonodavstva prilagođavaju se promjenama kako bi pružila odgovarajuću kaznenopravnu i građanskopravnu zaštitu žrtvama. U tome uspjevaju u manjoj ili većoj mjeri. U ovom će radu biti obrađena hrvatska i važnija europska zakonodavna rješenja u vezi s nametljivim ponašanjem ili *stalkingom*. Među njima postoje brojne sličnosti, ali i razlike koje je uglavnom izgradila sudska praksa. Svaka je država razvila svoje standarde ustrajnosti i trajanja inkriminiranog ponašanja kao i intenzitet straha potreban da bi se radnje počinitelja mogle podvesti pod biće ovog kaznenog djela. Uznemiravanje, uhođenje i uspostava neželjenog kontakta za žrtvu rezultiraju strahom ili tjeskobom pa je u cijeli postupak zaštite potrebno uključiti i zdravstvene djelatnike, psihologe, policiju, socijalne radnike i slično. U prosjeku proganjanje traje oko dvije godine, a 11 % žrtava proganjanja preselilo se u drugi grad bježeći od progonitelja.¹

¹ Proganjanje, www.psiholog-rijeka.com/psiholoske-teme/proganjanje#, (3.4.2019.)

Posebno poglavlje posvećeno je zakonodavstvu Sjedinjenih Američkih Država koje su zasigurno prva asocijacija na pojam *stalking* i ostala progoniteljska kaznena djela.

Najzabrinjavajući trendovi tiču se *cyberstalkinga* (i s njim u vezi *cyberbullyinga* - nasilja putem informacijskih i komunikacijskih tehnologija) koji zbog svoje neopipljivosti, virtualnosti i dostupnosti poprima sve veće razmjere, a tužiteljstvu stvara i poteškoće pri identificiranju počinitelja. U tom segmentu najpotrebnija je kvalitetna međunarodna suradnja, pogotovo jer *stalking* može biti korak do protupravnog oduzimanja slobode, a zatim i trgovanja ljudima.

U radu će biti predstavljeni rezultati istraživanja koje je autorica provela među studentima prava Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu u vezi s percepcijom kaznenog djela nametljivog ponašanja s interesantnim zaključcima, posebno jer se radi o ispitanicima koji su vrlo aktivni na društvenim mrežama i većinom su upućeni u materiju kaznenog materijalnog prava.

2. Nametljivo ponašanje u hrvatskom zakonodavstvu

U Kaznenom zakonu (NN 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18) koji je stupio na snagu 2013. u Glavi trinaestoj „Kaznena djela protiv osobne slobode“ zakonodavac je uveo kazneno djelo nametljivog ponašanja. Članak 140. definira ga kao ustrajno i kroz dulje vrijeme praćenje ili uhođenje osobe ili uspostava, odnosno nastojanje uspostave neželjenog kontakta ili zastrašivanje na drugi način osobe kod koje to izaziva tjeskobu ili strah za njenu sigurnost, odnosno sigurnost njoj bliskih osoba.² Kažnjava se kaznom zatvora do jedne godine. U slučaju da je kazneno djelo počinjeno u odnosu na sadašnjeg ili bivšeg bračnog druga ili izvanbračnog druga ili istospolnog partnera, osobu s kojom je počinitelj u intimnoj vezi ili prema djetetu, počinitelju se može izreći kazna zatvora do tri godine.³ Postupak se pokreće na prijedlog oštećenika, osim ako je kazneno djelo počinjeno na štetu djeteta. Razrada obilježja ovog kaznenog djela bit će trodijelna jer je sudska praksa dala odgovore na tri ključna pitanja koja se tiču standarda ustrajnosti, neželjenog kontakta ili zastrašivanja te tjeskobe i straha žrtve.

2.1. Ustrajnost i vremensko trajanje

Kao bitno obilježje Kazneni zakon, kao i većina europskih kaznenih zakona, izričito propisuje da nametljivo ponašanje čini onaj koji *ustrajno i kroz dulje vrijeme* prati ili uhodi (...), no što točno znače ti pojmovi? Kako odrediti što je dovoljno dugo da se može kazniti? Županijski je sud u Bjelovaru 2017. usvojio žalbene navode okrivljenika i oslobodio ga optužbe jer je trajanje navodnog nametljivog ponašanja trajalo samo 3 dana u periodu od 7. kolovoza do 1. rujna. Okrivljenik je oštećenoj uputio 37 poziva na mobitel i 13 na fiksni telefon, a njihova raspoređenost sukladno podacima telekomunikacijskog operatera ne može se smatrati ustrajnošću okrivljenika.⁴

No, Vrhovni sud Republike Hrvatske je 2014. godine razjasnio neke dileme u vezi s ustrajnošću i trajanjem pozitivno ih određivši kao elemente koje sud utvrđuje u svakom pojedinačnom slučaju.⁵ Kod ocjene ustrajnosti postupanja počinitelja potrebno je učestalost neželjenog ponašanja staviti u odnos s dinamikom i kvantitetom uznemirujućih događaja. Ustrajnim se može okarakterizirati ponašanje osumnjičenika od kojeg oštećenik bježi u

² Kazneni zakon, NN 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, čl.140.st.1.

³ *Ibid.*, čl.140.st.2.

⁴ Županijski sud u Bjelovaru, KŽ-131/2017-4 od 14. rujna 2017.

⁵ Vrhovni sud Republike Hrvatske, III Kr 132/14-6 od 12. veljače 2015.

tramvaj i izbjegava ga plašeći se uspostave kontakta s njim.⁶ Za ocjenu duljine trajanja poduzimanja radnji nepoželjnog ponašanja važno je pitanje je li oštećenik u određenom vremenskom razdoblju doveden u stanje tjeskobe ili straha za vlastitu sigurnost, a ne broj dana počinjenja kaznenog djela. U konkretnom slučaju, razdoblje od šest dana bilo je dovoljno dugo da se u tom periodu ostvare obilježja kaznenog djela. Dakle, razdoblje mora biti dovoljno dugo da kod oštećene osobe izazove tjeskobu ili strah.⁷ Takvom konstatacijom Suda ne dolazi do relativizacije uvjeta dugotrajnosti jer trajanje se ne može sagledati bez druge komponente – ustrajnosti počinitelja, kao ni bez utjecaja radnji na oštećenika. Primjerice, upućivanje jednog poziva dnevno u trajanju od dva tjedna i zvanje oštećenika 30 puta dnevno u pet dana ne utječu isto na sigurnost i integritet žrtve. Također, u svakom slučaju treba razmotriti postoje li još kakvi oblici nasilja ili druga kažnjiva djela.

2.2. Radnje koje upućuju na nametljivo ponašanje

Nije svako uznemiravanje ili uhođenje nametljivo ponašanje kao ni svaka uspostava neželjenog kontakta s nekom osobom. Da bi se ostvarilo biće kaznenog djela, kumulativno moraju biti ispunjeni svi uvjeti propisani Kaznenim zakonom. Dakako, kaznenog djela nema ni kada ga isključuju neke druge okolnosti poput pristanka oštećenika, beznačajnog djela i slično. Tako se okrivljenik koji je usmeno i pismeno u više od 50 navrata državnim institucijama podnosio razne pritužbe i prijave protiv druge osobe, oslobađa optužbe za to kazneno djelo.⁸ Naime, nametljivo je ponašanje kazneno djelo protiv osobne slobode i radnje moraju biti direktno upućene određenoj osobi, a to u konkretnom predmetu nije slučaj jer je okrivljenik razne predstaveke protiv oštećenika upućivao institucijama, smatrajući svojom građanskom dužnošću prijavljivati nezakonite radnje oštećenika. Navedeno ponašanje može predstavljati radnje nekog drugog kaznenog djela poput lažnog prijavljivanja, klevete i slično, ali ne i nametljivog ponašanja.⁹ Nadalje, radnje koje počinitelj poduzima ne moraju sadržavati uvredljiv ili ponižavajući sadržaj. Neželjeni se kontakti mogu ogledati čak i u slanju poruka koje nisu ni vrijeđanje ni ponižavanje, kao u konkretnom slučaju: „(...) htio sam da mi budeš žena...ljepša si od mjeseca (...)“.¹⁰

Zbog svog karaktera (kaznena djela protiv osobne slobode), nametljivo se ponašanje može pojaviti uz kazneno djelo prijetnje jer hrvatsko zakonodavstvo ne propisuje prijeteci element u nametljivom ponašanju. Okrivljenik je oštećenju u razdoblju od kraja listopada 2016. do kraja veljače 2017. slao SMS-ove i upućivao pozive protivno njenoj volji kako bi razgovarao o njihovom odnosu, tražio pojašnjenje zašto ne želi vezu s njim, nazivajući je glupačom i sponzorušom te joj davao do znanja da zna gdje se nalazi i s kim je.¹¹ Takvim je postupanjem kod nje izazvao osjećaj uznemirenosti, ugroženosti i nelagode, a svemu tomu trebaju se dodati i prijetnje zabijanjem vozila u oštećenicu. Okrivljenik je stoga osuđen za kaznena djela nametljivog ponašanja i prijetnje na jedinstvenu kaznu zatvora u trajanju od 10 mjeseci.¹²

Sudska je praksa u nekoliko slučajeva pokazala povezanost kaznenog djela nametljivog ponašanja i silovanja te općenito seksualni kontekst koji uzrokuje ili potencira takvo ponašanje.¹³ Maloljetna oštećenica u oglasniku je objavila svoj broj tražeći nekoga za dopi-

⁶ *Ibid.*

⁷ *Ibid.*

⁸ Županijski sud u Bjelovaru, KŽ-200/2014-3 od 8. siječnja 2015.

⁹ *Ibid.*

¹⁰ Vrhovni sud Republike Hrvatske, I KŽ 161/2016-4 od 31. kolovoza 2017.

¹¹ Županijski sud u Zagrebu, 4 KŽ-729/2017-3 od 29. kolovoza 2017.

¹² *Ibid.*

¹³ Vrhovni sud Republike Hrvatske, I KŽ 218/17-7 od 22. studenoga 2017. i I KŽ 161/2016-4 od 31. kolovoza 2017.

sivanje. Okrivljenik se javio i u periodu od 10. do 30. rujna 2014. slao joj poruke uvredljivog i seksualnog sadržaja uključujući fotografije svog spolnog organa, sve u noćnim satima.¹⁴ Oštećenica se u odnosu na poruke držala pasivno jer joj je bilo neugodno reći roditeljima što se događa, a sadržaj u mobitelu otkrio je njen šogor pri popravku mobitela. Sud je zaključio da se radi o neželjenim kontaktima jer okrivljenik ni na koji razuman način nije pokušao utvrditi identitet osobe kojoj je slao sadržaj, iako se radilo o krajnje neprimjerenom seksualnom sadržaju koji je slan isključivo tijekom noćnih sati. Kao prosječno razumna odrasla osoba morao je biti svjestan da takav sadržaj može izazvati tjeskobu i strah ženske osobe. Za neželjeni kontakt, smatra Sud, nije relevantno da druga osoba jasno i izričito daje do znanja da to ne želi, već to ovisi o prirodi kontakta.¹⁵

2.3. Strah ili tjeskoba

Nametljivo ponašanje za žrtvu uzrokuje određene psihičke posljedice. Ovo se kazneno djelo razgraničava od onih kaznenih djela koja sama po sebi uzrokuju fizičku posljedicu i koja su uvrštena pod druge oblike kaznenih djela. Uvođenjem ovog kaznenog djela žele se spriječiti teži oblici, odnosno teže posljedice za žrtvu tako da ovo kazneno djelo ima i preventivni karakter.¹⁶ Kvantiteta straha dovoljna da se osumnjičenika može teretiti za nametljivo ponašanje određuje se u svakom konkretnom slučaju kao i trajanje te ustrajnost u činjenju pa slijedi zaključak da se u obzir uzima određena osoba koja je žrtva progonitelja, a ne prosječna, razumna osoba u istim okolnostima. Žrtva i oštećenik imaju sva prava propisana Zakonom o kaznenom postupku, a ako se radi o djetetu, ona su proširena.¹⁷ Postoje brojni razlozi koji dovode do činjenja kaznenog djela nametljivog ponašanja, ali najčešće se odnose na želju za uspostavljanjem emotivnog odnosa sa žrtvom, želju za osvetom zbog prekida odnosa ili želju za obnavljanjem prekinute intimne zajednice.¹⁸ Stoga ne čudi povezanost ovog kaznenog djela s onima protiv spolne i osobne slobode. Podršku žrtvama u Republici Hrvatskoj koordinira Samostalna služba za podršku žrtvama i svjedocima pri Ministarstvu pravosuđa, a u Odjelima za podršku žrtvama i svjedocima isti mogu dobiti podršku i informacije o svojim pravima i postupcima na sudu.¹⁹

2.4. Imovinskopravni zahtjev

Oštećenik može podnijeti prijedlog za ostvarivanje imovinskopravnog zahtjeva u kaznenom postupku. Isto može učiniti i žrtva koja je ujedino oštećenik.²⁰ S obzirom na prirodu kaznenog djela, zahtjev će obuhvaćati potraživanja s osnove naknade štete koja može biti materijalna ili nematerijalna (pretrpljena bol, strah). Imovinskopravni zahtjev može se podnijeti u kaznenom postupku ili u posebnoj građanskoj parnici protiv okrivljenika. Ako se zahtjev podnosi tijekom kaznenog postupka, pretpostavka za njegovo prihvaćanje jest da sud okrivljenika proglasi krivim, dok u građanskoj parnici to nije preduvjet za uspjeh imovinskopravnog zahtjeva. Stoga će sud u slučaju da donese presudu kojom se okrivljenik

¹⁴ Županijski sud u Bjelovaru, Kž-217/2015-3 od 21. siječnja 2016.

¹⁵ *Ibid.*

¹⁶ Nametljivo ponašanje, <http://www.iusinfo.hr/DailyContent/Topical.aspx?id=20182>, (25.3.2019.)

¹⁷ Regulirano Glavom V. Žrtva, oštećenik i privatni tužitelj Zakona o kaznenom postupku (NN 158/08, 76/09, 80/11, 121/11, 91/12, 143/12, 56/13, 145/13, 152/14 i 70/17)

¹⁸ *Op.cit.* (bilj.16)

¹⁹ Prava žrtava kaznenih djela u kaznenim postupcima – Hrvatska, https://e-justice.europa.eu/content_rights_of_victims_of_crime_in_criminal_proceedings-171-hr-maximizeMS-hr.do?member=1, (1.4.2019.)

²⁰ Zakon o kaznenom postupku, NN 158/08, 76/09, 80/11, 121/11, 91/12, 143/12, 56/13, 145/13, 152/14 i 70/17, čl. 154.

oslobađa optužbe ili kojom se optužba odbija ili kad rješenjem obustavi kazneni postupak, uputiti oštećenika da svoj imovinskopravni zahtjev ostvari u parnici.²¹

2.5. Sigurnosne mjere i mjere opreza

Kazneni zakon propisuje mogućnost izricanja sigurnosnih mjera počiniteljima s ciljem otklanjanja okolnosti koje omogućavaju ili poticajno djeluju na počinjenje novog kaznenog djela, a mjera mora biti razmjerna težini počinjenog kaznenog djela i kaznenih djela koja se mogu očekivati te stupnju počiniteljeve opasnosti.²² U kontekstu nametljivog ponašanja u obzir dolaze zabrana približavanja i zabrana pristupa internetu. Zabrana približavanja žrtvi, drugoj osobi ili grupi osoba izriče se počinitelju kaznenog djela protiv spolne slobode, spolnog zlostavljanja ili iskorištavanja djeteta, drugog kaznenog djela nasilja ili napada na slobodu osobe, kao i neovlaštenog posjedovanja, proizvodnje i trgovanja drogama te stvarima zabranjenim u sportu. Mora postojati opasnost da će počinitelj prema tim osobama ili na tim područjima ponovno počiniti neko od gornjih kaznenih djela. Mjera se može izreći uz novčanu kaznu ili kaznu zatvora, u trajanju od jedne do pet godina.²³ Tako je Županijski sud u Zadru okrivljeniku uz kaznu zatvora u trajanju od godine dana izrekao i sigurnosnu mjeru zabrane približavanja oštećenici na udaljenosti manjoj od 100 metara u trajanju od tri godine.²⁴

Za *cyberstalking* moguće je izreći mjeru zabrane pristupa internetu od šest mjeseci do dvije godine računajući od izvršnosti sudske odluke u slučaju da postoji opasnost od ponavljanja kaznenog djela. O pravomoćno izrečenoj mjeri sud obavještava regulatorno tijelo nadležno za elektroničke komunikacije i ono osigurava njeno provođenje.²⁵

Mjere opreza postupovne su mjere kojima se ograničava okrivljenikova mogućnost uspostave i održavanja društvenih kontakata, poslovnih aktivnosti ili kretanja.²⁶ Zakon o kaznenom postupku poznaje sljedeće mjere opreza: zabrana napuštanja boravišta, zabrana posjećivanja određenog mjesta ili područja, obveza redovitog javljanja određenoj osobi ili državnom tijelu, zabrana približavanja određenoj osobi, zabrana uspostavljanja ili održavanja veze s određenom osobom, zabrana obavljanja određene poslovne aktivnosti, privremeno oduzimanje putne i druge isprave za prijelaz državne granice, privremeno oduzimanje dozvole za upravljanje motornim vozilom, zabrana uhođenja ili uznemiravanja žrtve ili druge osobe, udaljenje iz doma. Neke od njih mogu se izreći i počiniteljima nametljivog ponašanja pa je tako Vrhovni sud odbio žalbu okrivljenika na rješenje o produljenju primjene mjere opreza, točnije zabrane približavanja oštećenoj na udaljenost manju od 50 metara i zabranu uspostavljanja ili održavanja veze s njom zbog počinjenja kaznenih djela silovanja, prijetnje i nametljivog ponašanja.²⁷

3. *Stalking* u europskom zakonodavstvu

Vijeće Europe i Europska unija svojim su aktima uređivali zaštitu, posebice žena i maloljetnika, od uhođenja, uznemiravanja i sličnih radnji kojima se zastrašuju žrtve. Vijeće Europe je 2013. donijelo Konvenciju o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji (dalje: Konvencija) kao prvi regionalni dokument koji se bavi sprječavanjem

²¹ *Ibid.*, čl. 158.

²² *Op.cit.* (bilj.2), čl.66-67.

²³ *Ibid.*, čl. 73.

²⁴ Županijski sud u Zadru, KŽ-75/14 od 5. prosinca 2014.

²⁵ *Op.cit.* (bilj.2), čl.75.

²⁶ Mjere opreza, <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=41306>, (5.4.2019.)

²⁷ Vrhovni sud Republike Hrvatske, II KŽ 146/2018-4 od 30. ožujka 2018.

nasilja nad ženama kao rodno uvjetovanog nasilja.²⁸ Uhođenje se definira kao namjerno i ponavljano prijeteće ponašanje prema drugoj osobi koje uzrokuje da se ona boji za vlastitu sigurnost. Prijeteće ponašanje može se sastojati od opetovanog praćenja druge osobe, uključivanja u neželjenu komunikaciju s drugom osobom ili davanja do znanja drugoj osobi da je se promatra.²⁹ Prijeteće ponašanje može uključivati raznoliko ponašanje kao što je uništavanje tuđe imovine, stvaranje lažnih identiteta ili širenje neistinitih informacija na internetu.³⁰ Svaki čin takvog ponašanja mora biti izvršen s namjerom izazivanja osjećaja straha kod žrtve.³¹ Članak 34. Konvencije obvezuje stranke na poduzimanje potrebnih zakonodavnih ili drugih mjera kako bi osigurale inkriminiranje namjernog ponavljanja prijetećeg ponašanja usmjerenog na drugu osobu, a koje uzrokuje da se ona boji za svoju sigurnost.³² Nadalje, stranke su dužne propisati kao kazneno djelo namjerno pomaganje ili poticanje počinjenja tog kaznenog djela³³, a strankama se daje mogućnost da propišu ili zadrže nekaznene sankcije samo ako su one učinkovite, razmjerne i odvrću od počinjenja djela.^{34,35} Republika je Hrvatska i prije ratificiranja Konvencije propisala nametljivo ponašanje kao kazneno djelo, ali i niz drugih kaznenih djela koja se mogu preklapati s definicijom iz Konvencije poput prijetnje ili prisile.

Iz domene Europske unije vrijedno je spomenuti Direktivu 2011/99/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 13. prosinca 2011. o europskom nalogu za zaštitu koja se odnosi na mjere zaštite kojima je cilj posebno zaštititi osobe od kaznenih djela drugih osoba koja mogu na bilo koji način ugroziti život osobe ili fizički, psihički ili spolni integritet, kao i dostojanstvo osobe i osobnu slobodu, s ciljem sprječavanja novih kaznenih djela ili smanjenje posljedica prethodnih kaznenih djela.³⁶ Za zaštitu prava žrtava značajna je i Direktiva 2012/29/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 25. listopada 2012. o uspostavi minimalnih standarda za prava, potporu i zaštitu žrtava kaznenih djela te o zamjeni Okvirne odluke Vijeća 2001/220/PUP. Njome su uređena pitanja potpore žrtvama, zaštitnih mjera, pravne pomoći i savjetovanja žrtava, naknade štete, kao i brojnih procesnih prava tijekom postupka.³⁷ U daljnjem tekstu bit će obrađena zakonodavna rješenja Njemačke, Ujedinjenog Kraljevstva i Italije pod utjecajem Europske unije, Vijeća Europe i vlastite sudske prakse.

3.1. Njemačka

Njemačka je kazneno djelo *Nachstellung*³⁸ definirala u Osamnaestoj glavi „Kaznena djela protiv osobne slobode“ Kaznenog zakonika i uvedeno je 2007, a izmijenjeno 2017. To kazneno djelo čini osoba koja nezakonito progoni drugu pritom a) tražeći njenu blizinu, b) pokušavajući uspostaviti kontakt s njom putem telekomunikacijskih sredstava ili drugih sredstava ili posredstvom treće osobe, c) zloupotrebjavajući njene osobne podatke u svrhu naručivanja robe, odnosno usluga za nju, d) prijeteći njoj ili njoj bliskim osobama

²⁸ Republika Hrvatska ratificirala je Konvenciju 2018.

²⁹ Konvencija Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji -Pojašnjavajuće izvješće, od 7. travnja 2011., t. 182.

³⁰ *Ibid.*, t.183.

³¹ *Ibid.*, t.184.

³² Konvencija Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji, NN - MU 3/18

³³ *Ibid.*, čl. 41.

³⁴ *Ibid.*, čl. 78. st. 3.

³⁵ *Op.cit.* (bilj.29), t. 186.

³⁶ Direktiva 2011/99/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 13. prosinca 2011. o europskom nalogu za zaštitu, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/HTML/?uri=CELEX:32011L0099&from=EN>, (23.3.2019.)

³⁷ Direktiva 2012/29/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 25. listopada 2012. o uspostavi minimalnih standarda za prava, potporu i zaštitu žrtava kaznenih djela te o zamjeni Okvirne odluke Vijeća 2001/220/PUP, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/HTML/?uri=CELEX:32012L0029&from=EN>, (25.3.2019.)

³⁸ Strafgesetzbuch (StGB), čl. 238.

ubojstvom ili ozljeđivanjem, narušavanjem zdravlja ili oduzimanjem slobode, e) čineći slične radnje kojima ozbiljno narušava njen način života. Predviđena kazna je kazna zatvora u trajanju do tri godine ili novčana, a postupak se može pokrenuti na zahtjev, osim ako tužitelj *proprio motu* smatra da je progon potreban zbog posebnog javnog interesa.³⁹ Ako bi počinitelj uzrokovao smrt žrtve, njenog rođaka ili osobe bliske žrtvi, kaznio bi se kaznom zatvora u trajanju od jedne do deset godina.⁴⁰ Ne traži se uspjeh u činjenju ovih radnji, već je, sukladno njemačkom zakonodavstvu i praksi, dovoljno da su radnje počinitelja prikladne da se njima ozbiljno narušava žrtvin način života.⁴¹

Prije uvođenja nametljivog ponašanja, Kazneni je zakonik regulirao prijetnju, smetanje posjeda, oštećenje tuđe stvari, tjelesnu ozljedu, uvredu i slično, no na ovaj način pružena je puna i kvalitetna zaštita žrtvama bez pravnih praznina. Međutim, Zakon o naknadi štete ne predviđa automatski zahtjev za naknadu štete jer je jedan od uvjeta za uspostavu zahtjeva prethodni fizički napad koji ne mora postojati pri počinjenju ovog kaznenog djela. Savezni socijalni sud 2011. priznao je pravo na naknadu štete ako je nasilje usmjereno direktno na tijelo žrtve i ako se dogodilo prilikom ponovnog uspostavljanja kontakta.⁴² Nakon što žrtva prijavi počinitelja policiji, moguće mu je odrediti pritvor sukladno članku 112.a Zakona o kaznenom postupku. Pritom moraju biti ispunjena dva uvjeta: osnovana sumnja da je počinitelj žrtvu ili rođaka žrtve ili žrtvi blisku osobu stavio u životnu opasnost ili opasnost od narušavanja zdravlja i, drugo, postojanje činjenica koje opravdavaju opasnost od ponovnog počinjenja teških kaznenih djela iste vrste prije donošenja pravomoćne odluke ili od nastavka činjenja istog kaznenog djela.⁴³⁴⁴

Prema istraživanju provedenom 2014. u Njemačkoj, od 864 žrtve nametljivog ponašanja njih 623 (72.1%) bilo je žrtva muškog napadača, a 241 osoba (27.9%) bila je progonjena od ženske osobe.⁴⁵ Žene su u 93.2 % slučajeva bile progonjene od muškaraca, a muškarci u 66.3% slučajeva od žena. Počinitelji i počiniteljice bili su bivši partneri (39.6%), prijatelji i susjedi (22.3%), stranci (14.2 %), supružnici ili partneri (8.5%) i ostalo (15.5%).⁴⁶

3.2. Ujedinjeno Kraljevstvo

Pojam uznemiravanja poznat je kaznenom zakonodavstvu Ujedinjenog Kraljevstva od 1997. kada je donesen Zakon o zaštiti od uznemiravanja.⁴⁷ 2012. Taj je Zakon izmijenjen Zakonom o zaštiti sloboda kojim je kriminalizirano i nametljivo ponašanje jer je uznemiravanje bilo preopćenito i žrtve nisu bile shvaćane ozbiljno. Iako ne postoji stroga definicija nametljivog ponašanja, članak 2.a daje primjere radnji koje su posebno povezane s nametljivim ponašanjem poput praćenja žrtve, promatranja ili špijuniranja, prisiljavanja na kontakt. Takvo ponašanje rezultira ograničavanjem slobode žrtve pri čemu ona stalno mora biti na oprezu od novog potencijalnog zastrašivanja. Neke se aktivnosti počinitelja mogu činiti nevinima, posebice poduzetih izolirano, ali ponavljano izvođenje također može

³⁹ *Ibid.*, st. 1. i 4.

⁴⁰ *Ibid.*, st. 3.

⁴¹ GE Verbesserter Schutz gegen Nachstellungen. Bundesministerium der Justiz und für Verbraucherschutz, 2016.

⁴² Gewaltopferentschädigung - tätlicher Angriff iS des § 1 Abs 1 S 1 OEG - Stalking - Bedrohung oder Drohung mit Gewalt - Nötigung - Körperverletzung - Tätlichkeit - Unmittelbarkeit - Rechtsfeindlichkeit - körperliche Unversehrtheit - psychische Einwirkung - posttraumatische Belastungsstörung, Presuda Saveznog socijalnog suda od 7.4.2011., B 9 VG 2/10 R

⁴³ Strafprozessordnung (StPO), čl. 112.a st. 1.

⁴⁴ StGB, čl. 238.

⁴⁵ D.F. HELLMANN, S. KLIEM, The prevalence of stalking: Current data from a German victim survey, *European Journal of Criminology*, 2015., 1 –19, str.11-12.

⁴⁶ *Ibid.*

⁴⁷ Protection from Harassment Act, 1997.

uzrokovati anksioznost, uznemirenost ili tjeskobu žrtve. Prema Zakonu o zaštiti sloboda da bi navedeno ponašanje bilo kvalificirano kao nametljivo nužno je da uzrokuje strah od nasilja ili ozbiljnu anksioznost.⁴⁸

Nametljivo ponašanje i uznemiravanje sa sobom mogu nositi niz drugih kažnjivih djela sukladno Zakonu o zaštiti od uznemiravanja, Zakonu o seksualnim prekršajima iz 2003. i Zakonu o zlonamjernim komunikacijama iz 1988.

Nerijetko je uznemiravanje povezano s rasnom ili vjerskom mržnjom koja to kazneno djelo čini kvalificiranim prema Zakonu o zaštiti sloboda⁴⁹ i Zakonu o kriminalu i neredu iz 1998.⁵⁰ Zakon o obiteljskom nasilju, kaznenim djelima i žrtvama iz 2004. proširuje ovlasti sudova za izdavanje naloga za zabranu pristupa kada sud to smatra potrebnim radi zaštite žrtve od daljnjeg uznemiravanja.⁵¹

3.2.1. Članak 2.a Zakona o zaštiti od uznemiravanja

Sukladno Zakonu o zaštiti od uznemiravanja, ponašanja koja mogu biti ocijenjena kao nametljiva jesu sljedeća: a) praćenje osobe, b) uspostavljanje ili pokušaj uspostavljanja kontakta s osobom bilo kojim sredstvom, c) objavljivanje izjave ili drugog materijala koji se odnosi na žrtvu ili potječe od nje, d) praćenje korištenja interneta, e-pošte ili bilo kojeg oblika elektroničke komunikacije, e) zadržavanje osobe (privatno ili javno), f) ometanje prava vlasništva osobe, g) promatranje ili špijuniranje osobe.⁵² Lista nije zatvorena pa sudovi razmatraju i druge postupke optuženika pri ocjeni radi li se o nametljivom ponašanju. Moguće je da pojedinačne radnje u vezi s nametljivim ponašanjem predstavljaju „obično“ uznemiravanje. Predviđena kazna je do 6 mjeseci zatvora ili novčana. Pri procjeni je li optuženik znao da je ono što čini uznemiravanje, uzima se u obzir ono što bi prosječno razumna osoba u istim okolnostima smatrala. Ako bi osumnjičenik dokazao postojanje neke od okolnosti iz članka 1. stavka 3. Zakona o zaštiti od uznemiravanja, ne bi mogao proglašen krivim za to kazneno djelo. Radi se o idućim okolnostima: proganjanje osobe s ciljem sprječavanja ili otkrivanja kaznenih djela, ako je osumnjičenik to činio na temelju zakona ili zahtjeva osobe koja svoje ovlasti izvodi iz zakona ili da je u danim okolnostima takvo ponašanje bilo razumno.⁵³

3.2.2. Zabrana prilaska žrtvi i policijske ovlasti

O pravilnom sudskom izricanju zabrane prilaska žrtvi ovise sprječavanje daljnjeg uznemiravanja i rizici koji mogu utjecati na žrtvu. Uloga je istražitelja da što prije dostave informacije o mogućim uvjetima za donošenje sudske odluke, a sudski nalog ne bi trebao sadržavati uobičajene odredbe, već se prilagoditi pojedinom slučaju uzimajući u obzir sve relevantne okolnosti.⁵⁴ U sudski se nalog izriču zabrane poput zabrane: a) izravnog ili neizravnog kontaktiranja, smetanja, uznemiravanja ili uzrujavanja žrtve, bilo osobno ili preko drugih osoba, b) svjesnog približavanja prostoru u kojem živi, radi ili često boravi žrtva, c) telefoniranja, faksiranja, kontaktiranja žrtve i njoj bliskih osoba putem pošte, e-pošte, interneta, poruka, d) prikazivanja sadržaja koji se odnosi na žrtvu na društvenim mrežama, uključujući *YouTube*, *Facebook* i *Twitter* te e) pohranjivanja,

⁴⁸ *Ibid.*, čl. 4.a

⁴⁹ Protection of Freedoms Act, 2012., dio 9. odjeljak 11.

⁵⁰ Crime and Disorder Act, 1998., čl. 32.

⁵¹ Domestic Violence, Crime and Victims Act, 2004., čl. 12.

⁵² *Op. cit.* (bilj. 47), čl. 2.a

⁵³ *Ibid.*, čl.1.st.3.

⁵⁴ Stalking and Harassment, <https://www.cps.gov.uk/legal-guidance/stalking-and-harassment>, (1.4.2019.)

bilježenja ili istraživanja o privatnim, povjerljivim i osobnim podacima koja se odnose na žrtvu i njoj bliske osobe.⁵⁵

Policijske su ovlasti proširene Zakonom o organiziranom kriminalu i policiji iz 2005. Članak 127. omogućava policiji da naredi osobi da napusti određeno područje i da se ne vrati određeno razdoblje, maksimalno do tri mjeseca.⁵⁶ Ako se osoba unutar određenog razdoblja vrati s ciljem da namjerno uznemirava žrtvu i radi ono što joj je zabranjeno, čini kazneno djelo. Predviđena kazna je kazna zatvora do šest mjeseci ili novčana kazna u iznosu do 2.500,00 funti ili oboje.⁵⁷ Prema članku 112. Zakona o zaštiti sloboda, policijski službenici imaju pravo ući i pretražiti prostorije na temelju valjanog naloga. Mora postojati razuman razlog za sumnju da je ondje počinjeno kazneno djelo ili je počinjenje u tijeku.⁵⁸ Policijski službenik smije zadržati stvari koje su u vezi s razlozima pretrage. Takve ovlasti iznimno su važne u slučajevima *cyberstalkinga* jer je teško povezati žrtvu i oštećenika, osim pomoću opreme koju koristi za uznemiravanje i zastrašivanje.⁵⁹ Ove zakonske odredbe potencijalno jačaju položaj optužbe u postupku jer omogućuju lakše prikupljanje dokaza protiv okrivljenika.

3.3. Italija

Codice penale je od 2009. bogatiji za kazneno djelo nametljivog ponašanja iz članka 612.bis. Kaznom zatvora od šest mjeseci do četiri godine kaznit će se onaj tko kontinuirano uznemirava, prijeti ili progona osobu i pritom: 1) uzrokuje njenu anksioznost ili strah, 2) kod nje stvara strah za vlastitu sigurnost, sigurnost njenih rođaka ili njoj bliskih ljudi, 3) ju prisiljava na promjenu životnih navika. Kazna je veća ako je kazneno djelo počinjeno protiv supružnika, neovisno jesu li rastavljeni ili razvedeni, ili osobe s kojim počinitelj održava emotivnu vezu. Kazna se povećava za pola ako je kazneno djelo počinjeno na štetu maloljetnika, trudnice ili osobe s posebnim potrebama te ako je počinjeno putem računala ili telekomunikacijskih sredstava. Postupak se pokreće na prijedlog oštećenika.

Kasacijski je sud presudom od 26. srpnja 2018. potvrdio da uporni telefonski pozivi i poruke, uhođenje, agresija, ponuda neželjenih darova koje je trajalo tjednima predstavljaju objektivnu neugodnost i oblik su nametanja.⁶⁰ Odluka se temelji na presudi Žalbenog suda u Milanu koji je potvrdio kaznenu odgovornost okrivljenika za kazneno djelo iz članka 612. bis. Okrivljenik je dva tjedna uznemiravao žrtvu upornim telefonskim pozivima, porukama i objavama te neželjenim darovima. Takvo je ponašanje, sukladno riječima Kasacijskog suda, dovelo do trajnog stanja tjeskobe i straha žrtve što ju je dovelo do napuštanja grada i prekida kontakta sa svojim poznanicima.⁶¹ Sud nije prihvatio okrivljenikovu žalbu da je vremenski okvir počinjenja djela ograničen jer on nije relevantan, sukladno presudi Kasacijskog suda iz 2016. kojom je utvrdio da se ovo kazneno djelo može počinuti ako se pojedine uznemirujuće radnje ponavljaju u vrlo kratkom vremenskom razdoblju, čak i u jednom danu.⁶²

Jednu od prvih presuda u vezi s kaznenim djelom nametljivog ponašanja donio je Žalbeni sud u Bariju u travnju 2009.⁶³ Sud upozorava na opasnost invazije počinitelja u život

⁵⁵ *Ibid.*

⁵⁶ Serious Organised Crime and Police Act, 2005., čl. 127.

⁵⁷ *Ibid.*

⁵⁸ Protection of Freedoms Act, 2012., čl.112.

⁵⁹ *Ibid.*

⁶⁰ Corte di Cassazione, Sezione V Penale, presuda od 26. srpnja 2018., n. 35790.

⁶¹ *Ibid.*

⁶² Corte di Cassazione, Sezione V Penale, presuda od 13. lipnja 2016., n. 38306.

⁶³ Gender-based Violence, Stalking and Fear of Crime, EU-Project 2009-2011, str.12-13., http://www.gendercrime.eu/pdf/gendercrime_country_report_italy_english.pdf, (6.4.2019.)

žrtve obilježenu opsesivnim ponašanjem, uhođenjem i kontaktiranjem. Takve radnje, ponavljane u određenom periodu stvaraju fizičku i psihičku nelagodu te osjećaj straha žrtve. S ciljem boljeg razumijevanja prirode ovog kaznenog djela, Sud smatra da je nužno referirati se na komparativno pravo, posebice zemlje koje primjenjuju *common law* jer se već dulje vrijeme bave ovim pitanjem. Pristup *stalkingu* svodi se na kaznenopravnu regulaciju koja rezultira niskom kaznom zatvora, zahtjev žrtve za izricanje zabrane prilaska kako bi se progonitelj upozorio i suzdržao od nastavka proganjanja. Kaznene su mjere često popraćene građanskim sankcijama ili psihološkim tretmanom (što nije slučaj u Italiji).⁶⁴

4. *Stalking* u američkom zakonodavstvu

Pojam *stalking* nije novina u američkom zakonodavstvu jer su pojedine države poput Kalifornije inkriminirale to djelo već 1990. zbog učestalih ubojstava u vezi s prethodnim uhođenjem i uznemiravanjem žrtava tijekom osamdesetih godina.⁶⁵ Sve su države Sjedinjenih Američkih Država regulirale ovu materiju kaznenim odredbama, a neke i građanskim. Zanimljivo je da je, usprkos iscrpnom zakonodavnom uređenju, američka kultura pomalo fascinirana uhođenjem i predstavlja najveću tvornicu *slasher* filmova koji se bave, istovremeno glorificirajući, nasilnim psihopatima koji progone određene osobe kako bi zadovoljile svoj ubilački, sadistički ili seksualni nagon.⁶⁶

4.1. Kaznenopravno uređenje

Kazneno djelo *stalkinga* u svakoj je državi različito definirano, ali pri definiraju u obzir su uzeti tijek ponašanja počinitelja, namjera, strah, prijetnja, meta počinitelja te klasifikacija kaznenog djela.⁶⁷ Ponašanje je najčešće određeno kao jedna ili više namjernih kontinuiranih radnji. Zakonodavstva dodaju specificirane oblike ili sredstva poput mobilnih uređaja, elektroničke pošte, treće osobe, *et cetera*.

U vezi s namjerom počinitelja moguća su dva slučaja. Prvi je slučaj da počinitelj namjerava počinuti određene radnje, ali ne postoji namjera u vezi s posljedicama kaznenog djela. U drugom slučaju mora biti prisutna i namjera, odnosno pristanak na posljedice. Potonji je otegotniji za tužitelja jer on mora dokazati i taj element.⁶⁸⁶⁹

Standard straha također se dvojako regulira. U obzir se može uzeti strah specifične osobe ili strah razumne osobe u istim okolnostima. Nomotehnički on varira od izraza „terrorizirano“, „prestrašeno“, „uznemireno“, „tjeskobno“ ili „strah za vlastitu sigurnost i život“. Neki američki zakoni uključuju i prijetnju u obilježje kaznenog djela *stalkinga* koja je teško dokaziva kada su počinitelj i žrtva intimni partneri. Tako, primjerice, propisuju kalifornijski Kazneni zakonik iz 2008. u članku 646.9⁷⁰ i Alabamski zakonik iz 2012. u članku 13A-6-

⁶⁴ *Ibid.*

⁶⁵ Online harassment and cyberstalking, <https://www.privacyrights.org/consumer-guides/online-harassment-cyberstalking>, (3.4.2019.)

⁶⁶ Zlatno doba pripada stvaralaštvu Alfreda Hitchcocka i Johna Carpentera.

⁶⁷ Analyzing Stalking Laws (Stalking Resource Center), <http://victimsofcrime.org/docs/src/analyzing-stalking-statute.pdf?sfvrsn=2>, (1.4.2019.)

⁶⁸ *Ibid.*

⁶⁹ Sve države uvrštavaju namjeru kao oblik krivnje pri počinjenju ovog kaznenog djela i izazivanje straha ili tjeskobe žrtve. Gotovo sve države (46) *stalkingu* dodaju i prijeteći element, a najmanje njih (6) reguliraju i iznuđivanje. Izvor: S.D. HAZELWOOD, S. KOON-MAGNIN, Cyber Stalking and Cyber Harassment Legislation in the United States: A Qualitative Analysis, International Journal of Cyber Criminology, 2013., vol.7, br. 2, str.161.

⁷⁰ California, <http://victimsofcrime.org/our-programs/stalking-resource-center/stalking-laws/criminal-stalking-laws-by-state/california>, (8.4.2019.)

90⁷¹. Meta progonitelja uvijek je žrtva, ali se krug potencijalnih oštećenika širi i na njenu obitelj te bliske osobe.

14 država klasificiralo je *stalking* kao lakše kazneno djelo, 35 država kao kvalificirano ako uključuje oružje ili ako je počinjeno na štetu maloljetne osobe. Samo država Maryland smatra *stalking* prekršajem.⁷²

4.2. Građanskopravno uređenje

Nekoliko država pruža žrtvama i građanskopravnu zaštitu kako bi žrtve dobile naknadu štete za pretrpljen strah. Neka civilna rješenja specificiraju zabranu *stalkinga* (Kalifornija, Oregon, Wyoming), a neka jednostavno ovlašćuju žrtve na podizanje tužbe za sva ponašanja koja su inkriminirana kaznenim zakonodavstvom države (Michigan, Nebraska, Virginia).⁷³ Ako se utvrdi počiniteljeva odgovornost, on žrtvi isplaćuje novčanu naknadu i ne može mu se pred građanskim sudom izreći kazna zatvora ili novčana kazna, za razliku od kaznenog suda. Treću kategoriju rješenja predstavljaju građanski zakoni koji ne spominju *stalking* niti se referiraju na kazneni zakon, ali omogućuju žrtvama podizanje tužbe za određena ponašanja poput uznemiravanja, uništavanja ili oštećenja tuđe imovine (Washington, Sjeverna Dakota, Tennessee).⁷⁴

5. Izazovi *cyberstalkinga* i *cyberbullynga*

Cyberstalking je upotreba informacijsko-računalne tehnologije sa svrhom uhođenja, uznemiravanja i praćenja određene osobe, grupe ili organizacije. Nerijetko je prateći oblik fizičkog uhođenja, a često se svodi na iznude, lažne optužbe, sramoćenje i slično.⁷⁵ Hrvatski kazneno zakonodavstvo ne poznaje *cyberstalking* kao posebno definirano kazneno djelo već ga izvodi u kaznenom djelu nametljivog ponašanja kao i pojedinim radnjama reguliranim raznim kaznenim djelima protiv osobne slobode, časti i ugleda, spolne slobode, računalnih sustava, programa i podataka, imovine te kaznenim djelima spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djeteta.⁷⁶

Konvencija Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji obuhvaća i *cyberstalking*. Naime, uhođenje uključuje fizičko praćenje žrtve, pojavljivanje na njezinu radnom mjestu, u sportskim ili obrazovnim objektima, kao i praćenje žrtve u virtualnom svijetu. Uključivanje u neželjenu komunikaciju odnosi se i na pokušaje bilo kakvog aktivnog kontakta sa žrtvom putem svakog dostupnog sredstva komunikacije, uključujući moderne komunikacijske alate i informacijsko-komunikacijsku tehnologiju.⁷⁷

Problematičnost *cyberstalkinga* leži u njegovoj virtualnoj prirodi i širokoj dostupnosti interneta i računalnih mreža. Anonimnost pruža počiniteljima veći prostor za djelovanje jer ih čini slobodnijima pa su skloniji raditi ono što inače ne bi. Osim toga, istraživanje među žrtvama provedeno u SAD-u 2013. pokazalo je da je više od 70 posto slučajeva *cyberstal-*

⁷¹ Alabama, <http://victimsofcrime.org/our-programs/stalking-resource-center/stalking-laws/criminal-stalking-laws-by-state/alabama>, (8.4 2019.)

⁷² *Op.cit.* (bilj.54)

⁷³ Jennifer St. Clair, Stalking Victims Can Seek Justice in Civil Court, <http://victimsofcrime.org/docs/src/stalking-victims-can-seek-justice-in-civil-court.pdf?sfvrsn=2>, (1.4.2019.)

⁷⁴ *Ibid.*

⁷⁵ D. BEČAREVIĆ, Računalni kriminalitet, 2016. (Završni rad, Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet Osijek, Odsjek za informacijske znanosti, Preddiplomski studij informatologije) str.7. Dostupno na: <https://repozitorij.ffos.hr/islandora/object/ffos%3A645/datastream/PDF/view>

⁷⁶ Primjerice, prijetnja, uvreda, sramoćenje, kleveta, spolno uznemiravanje, itd.

⁷⁷ Konvencija Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji -Pojašnjavajuće izvješće od 7. travnja 2011., t. 182.

kinga eskaliralo u neki drugi oblik nasilja ili se proširilo na više *online* platformi.⁷⁸ Uznemiravanje je u 60 posto slučajeva počelo putem *Facebooka* ili mail adrese, a u 25 posto bilo je praćeno prijetnjama ili fizičkim nasiljem.⁷⁹ Statistika je pokazala da je najveći broj *stalkera* i žrtava lociran u Kaliforniji, Floridi i Texasu, što je interesantno jer je upravo Kalifornija prva uvela *anti-stalking* zakonodavstvo.⁸⁰

Korisnici interneta su i djeca koja pritom mogu biti izložena zlostavljanju. Postoji osam kategorija elektroničkog zlostavljanja od kojih su najznačajnije vrijeđanje, uznemiravanje, *cyberstalking*, klevetanje i lažno predstavljanje.⁸¹ *Cyberbullying* je pojava koja na dijete ostavlja dugoročne i štetne posljedice koje je teže sanirati što je period i intenzitet izlaganja bio dulji. U tom je kontekstu ključna uloga roditelja koji će paziti na *online* sadržaje koje njihova djeca posjećuju i pratiti njihov razvoj te promjene u ponašanju kako bi se u najvećoj mogućoj mjeri izbjeglo elektroničko zlostavljanje, bilo od vršnjaka, bilo od drugih osoba. No, ne treba zanemariti da se djeca pojavljuju u ulozi zlostavljača pa i tom djetetu treba pružiti pomoć i razmotriti genezu takvog ponašanja. Istraživanje Poliklinike za zaštitu djece Grada Zagreba 2014. o iskustvima i ponašanjima djece na Internetu i na društvenoj mreži *Facebook*⁸² pokazalo je da svako peto dijete (21% djece) izjavljuje da je nekoliko puta ili često primalo uvredljive poruke ili komentare putem *Facebooka*, 46% djece je to doživjelo barem jedan put, a 9% djece priznaje da je to više puta činilo.⁸³ 16% djece barem je jednom putem *Facebooka* primilo neželjene poruke seksualnih sadržaja (poruke, slike, videa...), a 4% djece priznaje da je to činilo. Svakom šestom djetetu bile su upućivane prijetnje na *Facebooku*, a svako četvrto bilo je žrtva širenja laži o sebi.^{84,85}

6. Percepcija nametljivog ponašanja među studentima prava

Autorica rada je u prosincu 2018. provela anonimnu anketu među studentima prava Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i u njoj je sudjelovalo 194 ispitanika. Anketa je provedena *online* preko *Google* obrasca. 157 studenata aktivno je, osim na *Facebooku*, i na drugim društvenim mrežama.

⁷⁸ WHOA (www.haltabuse.org): 2013 Cyberstalking Statistics, <http://www.haltabuse.org/resources/stats/2013Statistics.pdf>, (2.4.2019.)

⁷⁹ *Ibid.*

⁸⁰ Razlog bi mogao biti Hollywood, sjedište filmske industrije i rezidencija brojnih glumaca pa su tzv. slavne osobe bile prve od žrtava.

⁸¹ N. WILLARD, *Educators Guide to Cyberbullying and Cyberthreats*: Center for safe and Responsible Use of the Internet, 2007. Prema: S. KURTUŠIĆ, *Prevenција elektroničkog zlostavljanja adolescenata* (Diplomski rad, Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet, Diplomski studij filozofije i pedagogije), dostupno na: <https://zir.nsk.hr/islandora/object/ffos:2566/preview>, (2.4.2019.)

⁸² Hrabri telefon i Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba proveli su nacionalno istraživanje o iskustvima i ponašanjima djece i mladih na društvenoj mreži Facebook. Istraživanje je provedeno na uzorku od 1489 djece i mladih u dobi od 11 do 18 godina.

⁸³ Istraživanje o iskustvima i ponašanjima djece na Internetu i na društvenoj mreži Facebook (2014.), <https://www.poliklinika-djeca.hr/istrazivanje-o-iskustvima-i-ponasanjima-djece-na-internetu-i-na-drustvenoj-mrezi-facebook-2/>, (10.3.2019.)

⁸⁴ *Ibid.*

⁸⁵ U vezi s prevencijom vršnjačkog nasilja, Savjet mladih Grada Zagreba je u ožujku 2019. Gradskoj skupštini i Gradonačelniku predstavio Izvješće o prevenciji vršnjačkog nasilja na temelju izvješća relevantnih gradskih ureda i Poliklinike za zaštitu djece Grada Zagreba s ciljem izrade Akcijskog plana. Skupština je usvojila izvješće, a Gradonačelnik prihvatio prijedlog u vezi s akcijskim planom.

Godina studija	1.	2.	3.	4.	5.	Postdipl.	Mag.iur. bez nastavka studija
Broj ispitanika	16	41	48	45	77	2	15

71 posto ispitanika, dakle 138 studenata, položilo je ispit iz kolegija Kazneno pravo, dok 56 nije. Pored općih pitanja, ispitanicima je postavljeno sedam pitanja koja se tiču njihove percepcije nametljivog ponašanja i to u vezi s učestalošću počinjenja tog kaznenog djela, kvalifikacijom nametljivog ponašanja kao kaznenog djela, odnosom žrtve i počinitelja, prijavljivanjem *stalkera* i smještanjem počinitelja u psihijatrijsku ustanovu. Rezultati jesu sljedeći:

- a) 140 ispitanika smatra da nikada nisu bili žrtve „nametljivaca“, a 54 njih smatra da jest.
- b) 94 ispitanika priznaje da su „stalkali“ nekoga, a 100 ispitanika nikada nije „stalkalo“ nikoga. Od 37 studenata koji su aktivni samo na *Facebooku*, 33 njih priznalo je da je u nekom trenutku „stalkalo“ drugu osobu/osobe.
- c) 86 ispitanika smatra da nametljivo ponašanje treba biti kazneno djelo, a 108 da ne treba. Od 108 studenata koji bi dekriminalizirali nametljivo ponašanje, 79 ih je položilo ispit iz kaznenog prava. Studenti 4. i 5. godine skloniji su tome, kao i oni koji su aktivni samo na *Facebooku*. Oni koji nisu položili ispit iz kaznenog prava podjednako su opredijeljeni.
- d) 87 studenata prijavilo bi osobu koja ih progoni, dok 107 to ne bi učinilo.
- e) 158 studenata smatra da žrtve ne daju povoda *stalkerima*, a 36 smatra da ipak daju određen povod.
- f) Primjerenom kaznom za nametljivo ponašanje ispitanici smatraju:
 - Novčana kazna – 75 ispitanika
 - Zatvor – 20 ispitanika
 - Dugotrajni zatvor – 1 ispitanik
 - Ostalo – 35 ispitanika
 - Ne treba se kazniti – 63 ispitanika.

Broj ispitanika koji smatraju da se nametljivo ponašanje uopće ne treba kazniti ili da ih je potrebno kazniti na ostale načine (98) manji je od broja onih koji nametljivo ponašanje ne bi klasificirali kao kazneno djelo (108). Za njih je nametljivo ponašanje kao prekršaj prihvatljivije rješenje.

- g) 7 ispitanika smatra da *stalkere* treba smjestiti u psihijatrijsku ustanovu, 23 da ne treba, a čak 164 studenata smatra da to ovisi o okolnostima slučaja.

Navedeni se rezultati mogu višestruko tumačiti. Studenti koji su položili ili barem odslušali kolegij Kazneno pravo upoznati su sa širokom paletom kaznenih djela, a posebice onima koja se mogu smatrati teškima (kaznena djela protiv života i tijela, protiv spolne slobode ili protiv čovječnosti i ljudskog dostojanstva) pa se u usporedbi s njima nametljivo ponašanje čini minorno. Za pomalo olako shvaćanje kaznenog djela nametljivog ponašanja zaslužna je i popularna kultura koja nerijetko *stalkere* prikazuju kao posesivne nesretno zaljubljene ženske osobe, zapravo ih simpatizirajući ili žaleći. *Stalking* se uglavnom, sukladno laičkom shvaćanju, svodi na „kopanje“ po tuđim *Facebook* i *Instagram* profilima, a to je daleko od istine. Nadalje, 55 posto ispitanika izjavilo je da ne bi prijavilo svog progonitelja. To se može objasniti upravo medijskom slikom o *stalkingu*, ali i činjenicom da se u ulozi progonitelja često javljaju sadašnji ili bivši partneri, odnosno partnerice pa je zbog emotivne vezanosti takvu osobu teže prijaviti. Istim se argumentom pojašnjava zašto 39%

ispitanika smatra novčanu kaznu prikladnom, a čak 32 % da se *stalking* uopće ne bi trebao kažnjavati. Autorica rada nema takvo stajalište jer smatra da je uzimajući u obzir prirodu kaznenog djela važno trajno udaljiti progonitelja od žrtve. Naime, ne bi žrtva trebala biti ta koja mora bježati ili se skrivati, već bi se nadležna tijela trebala pobrinuti da se počinitelja zatvori i/ili mu se izrekne primjerena sigurnosna mjera s ciljem sprječavanja ponovnog kontakta sa žrtvom, odnosno ponavljanja kaznenog djela.

6. Zaključak

Pravo na osobnu slobodu, život bez uznemiravanja i nezakonitih uplitanja drugih, postulat je modernih zakonodavstava koja u slučaju povrede ili ugrožavanja predviđaju kaznenopravni i građanskopravni oblik zaštite. Nametljivo ponašanje ili *stalking* iscrpno je reguliran u državama zapadne demokracije. Unatoč tomu, tehnološki razvoj bježi pravnoj regulativi i omogućava sofisticiraniji *modus operandi* počinitelja. Inkriminiranje *stalkinga* ima preventivni karakter jer pravovremenom reakcijom oštećenika i nadležnih tijela moguće je spriječiti eventualna teža kaznena djela poput tjelesnih ozljeda, ubojstva, protupravnog oduzimanja slobode ili kakvog kaznenog djela protiv spolne slobode. Da bi kazneno djelo bilo počinjeno ne mora doći do fizičkog nasilja ni materijalne štete. Već sam pretrpljeni strah za vlastitu sigurnost osnova je na temelju koje oštećenik može podnijeti prijedlog za ostvarivanje imovinskopravnog zahtjeva tijekom kaznenog postupka ili u posebnoj parnici neovisno o utvrđenoj krivnji počinitelja. Osim novčane zadovoljštine, žrtvama je potrebno pružiti adekvatnu psihološku pomoć.

Sudska je praksa razvila standarde ustrajnosti i duljine trajanja ponašanja koje se može okarakterizirati kao nametljivo i oni se utvrđuju u svakom pojedinačnom predmetu uzimajući u obzir sve relevantne okolnosti. Postojanje kakvog zakonskog minimuma u obliku duljine trajanja uznemiravanja i uhođenja dovelo bi u pitanje svrhu kriminalizacije nametljivog ponašanja i norma bi se sasvim odvojila od društvenih potreba. U istraživanju provedenom među studentima prava Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu prikazana je tendencija „toleriranja“ kaznenog djela nametljivog ponašanja među studentima 4. i 5. godine te onima koji su aktivni samo na *Facebooku*, a gotovo trećina ispitanika uopće ne bi kaznila *stalking*. Aktualno zakonodavno rješenje, dakle kaznu zatvora primjerenom smatra tek nešto više od 10% ispitanih.

Iako je tehnologija nedvojbeno korisna, ona istovremeno može biti sredstvo počinjenja kažnjivih djela i prouzročenja štete. S obzirom na globalnost i anonimnost korisnika interneta, *cyberstalking* može počiniteljima teških kaznenih djela poslužiti kao sredstvo pri njihovom ostvarenju. *Cyberstalking* i *cyberbullying* predstavljaju opasnost korisnicima interneta i drugih računalnih mreža, a s druge strane pružatelji usluga ne žele prihvatiti odgovornost za sadržaj koji korisnici dijele na njihovim platformama. U prevenciji ovih neželjenih ponašanja nužna je uloga roditelja, ali i odgojno-obrazovnih institucija koje će educirati djecu i mlade kako prepoznati i prijaviti nasilje. Još je važnije naučiti ih i primjerom pokazati da nikoga ne smiju diskriminirati, zlostavljati niti dovoditi u neugodan položaj. Djeci i mladima koji pokazuju takvo ponašanje potrebno je što prije pomoći.⁸⁶ Predviđena kazna u Kaznenom zakonu je kazna zatvora u trajanju do jedne, odnosno tri godine, što je u usporedbi s Italijom i Njemačkom nisko, ali više od Ujedinjenog Kraljevstva. Niskim pro-

⁸⁶ Prema istraživanju Poliklinike za zaštitu djece Grada Zagreba i Hrabrog telefona iz 2008., 8% djece i mladih navelo je da nekome slalo na mobitel uznemirujuće i prijeteće poruke, a 3% njih navelo je da je nekome slalo pornografske i uznemirujuće seksualne sadržaje, iako su znali da ih ta osoba ne želi vidjeti. Izvor: Istraživanje o korištenju Interneta, mobitela i drugih tehnologija, <https://www.poliklinika-djeca.hr/istrazivanje/istrazivanje-o-koristenju-interneta-mobitela-i-drugih-tehnologija/>, (9.4.2019.)

pisanim i izricanim kaznama ne destimuliraju se počinitelji od počinjenja kaznenog djela niti se žrtve ohrabruju prijaviti ga. Svi uključeni u rad sa žrtvama i počiniteljima kaznenog djela *stalkinga*, kao i zakonodavac te suci, moraju zadržati na umu da je nametljivo ponašanje intruzivan čin i oblik je nasilja, a povijest je mnogo puta upozorila da se nasilje ni prijetnje nasiljem nikako ne smiju tolerirati.

Legal regulation of stalking in Croatian and foreign legislation

Summary

The author analyzes the legal regulation of the criminal offence of stalking in Croatian and foreign legislation. Stalking was introduced in 2013. in the Criminal code in the Chapter "Criminal offences against personal freedom". Although this is a relatively new crime, Croatian jurisprudence has been able to build some viewpoints on the length of persecution and harassment, the persistence of the offender and the anxiety and fear of the victim. The United States is a pioneer in the criminalization of stalking and in Europe the United Kingdom was first to combat this crime. Both German and Italian regulations are also analyzed. All rulings show some similarities in the definition of criminal offence and the differences are mostly related to the range of punishment, the relation with other similar offences and the standards developed by judicial practice. Because of its nature and availability of the Internet, cyberstalking presents a major challenge to modern legislation so states will have to strengthen international cooperation to prevent cyberstalking from escalating into serious crimes with an international dimension.

Key words: stalking, criminal law, legal regulation, cyberstalking, personal freedom